

Henri Džejms
Dnevnik
pedesetogodišnjaka

Nona Vinsent

Preveo

MILAN MILETIĆ

BUK & FAL

Firenca, 5. april

Rekli su mi da ću i sam videti da se Italija prilično promenila; a dvadeset sedam godina sasvim je dovoljno za promene. Ali meni je sve tako savršeno isto da mi se čini da sam ponovo mlad; svi zaboravljeni utisci iz tog čarobnog vremena ponovo su mi se vratili. U jednom trenutku bili su dovoljno snažni, ali kasnije su izbleдели. Šta se za ime sveta s njima dogodilo? Šta se dogodilo s takvim stvarima, u dugim razdobljima svesnog stanja? Jesu li se sami sakrili? U kakvim su se zapuštenim ćoškovima i pukotinama našeg bića sačuvali? Oni su poput redova iz pisma ispisanog nevidljivim mastilom; nekoliko trenutaka držite pismo iznad vatre i prijatna toplina doneće nevidljive reči. Upravo je toplina ovog žutog sunca Firence ono što je obnovilo tkanje moje mladalačke romantičnosti; ta stvar ležala je danas ispred mene kao čista, nova stranica. Za poslednjih sedam godina bilo je trenutaka kad sam se osećao tako čudovišno star, tako iznuren i smožden da sam bio spreman da svaku pomisao na to da je ovaj sadašnji osećaj mladosti i dalje u meni primim kao veoma lošu dosetku. Jasna stvar, neće potrajati, stoga bolje da ga iskoristim. Ali priznajem da me je iznenadio. Vodio sam isuviše ozbiljan život, ali, na kraju krajeva, čoveka

to održava mladim. U svakom slučaju, naputovao sam se, naradio se, naživeo u nemogućim podnebljima i družio se sa zamornim svetom. Kad čovek prewali pedeset drugu godinu a da se, materijalno, nije istrošio – kad je dobrog zdravlja, pristojno imućan, odgovarajuće savestan i potpuno izbavljen iz zagrljaja rođaka – pretpostavljam da je, u izvesnom smislu, obavezan da sebe računa u srećnike. Ali priznajem da zazirem od te obaveze. Nisam bio jadan; ne bih da idem dotle da to kažem – ili, u najmanju ruku, da to napišem. Međutim, sreća – izričita sreća – trebalo bi da bude nešto drugo. Ne znam da li bi trebalo da, po svemu sudeći, bude bolja – da me u ovom trenutku obaspe nečim boljim. Ali svakako bi trebalo da je dovela do ove razlike – do toga da sam, u potrazi za prijatnim mislima, spao na to da na videlo iznosim epizode, sahranjene pre više od četvrt veka. Trebalo bi da sam pronašao mnogo toga – kako da kažem? – mnogo savremeniju zabavu. Trebalo bi da imam ženu i decu, a ne da sam na putu da, kako to Francuzi kažu, da stvaram nevernike sadašnjem vremenu. Razume se – velika je stvar imati izlaz, ne počiniti nekakvu tešku glupost; i, pretpostavljam da će, koliko god da čovek s dvadeset pet godina preduzme ozbiljne korake, posle borbe, i uz veliki napor, i koliko god čovekovo ponašanje može da izgleda opravdano, shodno događajima, uvek preostati izvestan element žaljenja; izvestan osećaj gubitka, koji čuči u osećanju dobitka; sklonost ka tome da se, s velikom znatiželjom, čovek zapita šta je *moglo* da bude. Ono što bi, u ovom slučaju, moglo da bude, nema sumnje, bilo bi veoma tužno, a ono što je bilo – bilo je veoma prijatno i vedro; ali svejedno su tu dva-tri pitanja koja bih mogao da postavim samom sebi. Zbog če-

ga se, na primer, nikad nisam oženio – zbog čega nikad nisam bio sposoban da se staram o bilo kojoj ženi kao što sam se starao o toj jednoj? Ah, zbog čega su planine plave i zbog čega je na suncu toplo? Sreća hlapi od upornog nagađanja – tako je to kod mene.

6.

Znao sam da neće potrajati; već iščezava. Ali proveo sam izvanredan dan; skitao sam svuda naokolo. Sve me podseća na nešto drugo, a, u isti mah, ipak i na sebe; moja mašta napravila je veliki krug i vraća se na polaznu tačku. U vazduhu je onaj dobro poznati mioniris, a cveće, kao nekad, sakupljaju i velike snopove i bukete, duž celog džombastog podnožja palate Stroci. Jedan sat šetao sam se vrtovima Boboli; tamo smo nekoliko puta odlazili zajedno. Sećam se svakog od tih dana, ponaosob; kao da je bilo juče. Pronašao sam kutak gde je volela da sedi – mermernu klupu okupanu suncem, ispred zastora od goruna, s onom bujnom skulpturom Pomone, tik pored. Mesto je sasvim isto, osim što je sirota Pomona ostala bez jednog od svojih šiljatih prstiju. Sedeo sam tamo pola sata i bilo je neobično kako mi je izgledala bliska. Mesto je bilo potpuno pusto – to jest, preplavljeno *njom*. Zatvorio sam oči i osluškivao; gotovo da sam mogao da čujem šuštanje njene haljine po šljunku. Zbog čega pravimo takvu pometnju oko umiranja? Šta je to, najzad, ako ne vrsta prečišćenog života? Ona je umrla pre deset godina, a ipak, dok sam sedeo tamo u suncem okupanoj tišini, bila je opipljiva, čujna. Posle toga otišao sam u galeriju, u palati, i ceo sat šetao se od sobe do sobe. Iste one velike slike visile su na istim mestima, i iste one mra-

čne freske izvijale se iznad njih. Dvaput sam, nekad davno, dolazio ovamo s njom; ona se izuzetno razumela u umetnost. Shvatala je sve moguće stvari. Dugo sam stajao ispred *Bogorodice u stolici*. Lice nije ni nalik njenom, a ipak me podseća na njeno. Ali tako je sa svim stvarima. Jednom smo stajali zajedno i gledali je pola sata; tačno se sećam šta je govorila.

8.

Juče sam osećao tugu – tugu i dosadu; a kad sam jutros ustao, već sam napola odlučio da odem iz Firenze. Ali izašao sam na ulicu, pored Arna i gledao gore-dole – posmatrao žutu reku i ljubičasta brda, a onda odlučio da ostanem – to jest, bolje reći, nisam odlučio ništa. Jednostavno sam stajao, zureći u lepotu Firenze i, pre nego što sam se zasitio od pogleda, ponovo sam bio lepo raspoložen i bilo je kasno da se pođe u Rim. Šetao sam se duž keja, gde se ubrzo dogodilo nešto što me je nagradilo zbog toga što sam ostao. Zastao sam ispred juvelirske radnjice, u čijem je izlogu bilo izloženo zaista mnogo predmeta u mozaiku. U tom trenutku; stajao sam tamo nekoliko minuta – ne znam zbog čega, jer me mozaik inače nije privlačio. Za čas se pojavila devojčica i stala pored mene – devojčica namrštenog italijanskog lica, s kotaricom. Okrenuo sam se da krenem, ali dok sam se okretao, pogled mi se nekim slučajem zaustavio na kotarici. Bila je prekrivena krpom, a na krpi je pribadačom bilo pričvršćeno parče papira, s ispisanom adresom. I ta adresa privukla mi je pogled – na njoj je bilo ime koje sam znao. Bilo je ispisano neobično čitko – očigledno rukom nekog ko je ono u čemu nije bio vešt nadomestio revnošću. *Kontesa Salvi-*

Skarabeli, Via Gibelina – tako je glasio natpis; gledao sam ga nekoliko trenutaka; on je u meni probudio neočekivano osećanje. Odmah potom, devojčica je, postajući svesna toga da zurim, začuđeno pogledala uvis prema meni svojim plašljivim, smeđim očima.

– Nosiš li kotaricu grofici Salvi? – upitah ja.

Dete je zurilo u mene. – Grofici Skarabeli.

– Poznajesh li groficu?

– Da li je poznajem? – promrmlja dete, s izvesnim zaprepašćenjem.

– Hoću da kažem, jesi li je videla?

– Da, videla sam je. – A onda, u trenutku, s iznenadnim blagim osmehom – *E bella!* – reče devojčica. I sama je bila predivna kad je to rekla.

– Baš tako; a je l' plava ili smeđa?

Dete je zurilo u mene. – *Bionda – bionda* – odgovori ona, tražeći pogledom zlatnu sunčevu svetlost, tražeći poređenje.

– A je l' mlada?

– Nije mlada – kao ja. Ali nije stara kao – kao...

– Kao ja, eh? A je l' udata?

Devojčica poprими izgled mudraca. – Nikad nisam videla sinjor grofa.

– A ona živi u Via Gibelina?

– *Sicuro*. U divnoj palati.

Imao sam još jedno pitanje za nju i postavio sam ga uz pomoć izvesnih bakrenjaka. – Reci mi, dušice – je l' ona dobra?

Dete na trenutak osmotri sadržaj svoje male, smeđe pesnice. – Dobri ste vi – odgovori ona.

– Ah, a grofica? – ponovih ja.

Moj obaveštajac obori svoje krupne, smeđe oči, s primesom uviđavne zamišljenosti, neizrecivo pametne.

– Čini mi se da jeste – reče ona najzad, podižući pogled.

– Ah, dakle, onda i mora da jeste – rekoh ja – jer, za svoje godine, ti si veoma inteligentna. – I pošto sam joj udelio ovaj kompliment, pošao sam dalje i ostavio devojčicu da prebrojava svoje *soldi*.

Vratio sam se u hotel, pitajući se kako bih mogao da doznam nešto o grofici Salvi-Skarabeli. Na pragu sam zatekao vlasnika, pored kojeg je stajao mladić za kojeg sam odmah shvatio da mi je zemljak i s kojim se ovaj, očigledno, upustio u razgovor.

– Pitam se možete li da me snabdete jednim obaveštenjem – obratih se gazdi. – Znate li nešto o grofici Salvi-Skarabeli?

Gazda obori pogled prema svojim čizmama, potom lagano podiže ramena i melanholično se osmehnu. – Veoma mi je žao, dragi gospodine...

– Nije vam poznato ime?

– Ime mi je svakako poznato. Ali nije mi poznato gospodinovo ime...

Shvatio sam da je moje pitanje privuklo pažnju mladog Engleza, koji me je gledao prilično ozbiljno. Očigledno je bio zadovoljan onim što je video, jer je odjednom odlučio da progovori.

– Grof Skarabeli je umro – reče on, krajnje snuždeno.

Pogledao sam ga na trenutak; bio je pristojan mladić. – A njegova udovica – primetih ja – živi u Via Gibelina?

– Rekao bih da je to ime ulice. – Bio je to zgodan mlad Englez, ali takođe i neprijatan; pitao se ko sam ja i šta želim, pa mi je i učinio čast primetivši da je, što se ovih pojedinosti tiče, moja pojava zadovoljavajuća.

Međutim, oklevao je, sasvim ispravno, da s potpuno nepoznatim čovekom razgovara o dami koju je pozna-
vao, a pritom nije bio vešt da to i sakrije. Istog trenut-
ka osetio sam nešto jedinstveno: premda me je sma-
trao savršeno nepoznatim, ja prema njemu nisam
imao ista osećanja. Bilo zbog toga što sam ga i ranije
video, bilo zbog toga što me je privuklo njegovo prijat-
no mladalačko lice – u svakom slučaju, osetio sam, kao
što ovde umeju da kažu, da mi je simpatičan. Ako sam
ga i video ranije ne sećam se kojom prilikom, a oč-
igledno ni on; pretpostavljam da je to samo deo oseća-
nja koje sam, za poslednja tri dana, imao o svemu.
Upravo ovo osećanje učinilo je to da se ponašam kao
da ga odavno poznajem.

– Vi poznajete groficu Salvi? – upitah ja.

Nakratko me je pogledao, a onda, ne uzimajući mi
za zlo što ovako slobodno pitam, reče: – Mislite, grofi-
cu Skarabeli.

– Da – odgovorih ja; ona je kćerka.

– Kćerka je devojčica.

– Mora da je sad već odrasla. Mora da je – da vi-
dim – negde blizu tridesete.

Moj mladi Englez se osmehnu. – O kome govorite?

– Govorio sam o kćerki – rekoh ja, shvatajući če-
mu njegov osmeh. – Ali mislio sam na majku.

– Na majku?

– Na osobu koju sam poznavao pre dvadeset se-
dam godina – najšarmantniju ženu koju sam ikad po-
znavao. Ona je bila grofica Salvi – živela je u čarobnoj
staroj kući u Via Gibelina?

– Čarobnoj staroj kući! – ponovi moj mladi Englez.

– Imala je devojčicu – nastavih ja – a devojčica je
bila veoma lepa, kao i njena majka; a majka i kćerka

imale su isto ime – Bjanka. – Zastao sam i pogledao svog sagovornika, a on je pomalo pocrveneo. – A Bjanka Salvi – nastavih ja – bila je najšarmantnija žena na svetu. – Još više je pocrveneo, a ja mu stavih ruku na rame. – Zna li zbog čega vam ovo pričam? Zbog toga što me podsećate na to kakav sam bio kad sam je poznavao – kad sam je voleo. – Moj siroti Englez zurio je u mene pogledom punim nekakvog stida i fascinacije, a ipak sam nastavio dalje. – Kažem, to je razlog zbog kojeg vam ovo pričam – ali vi ćete pomisliti da je razlog čudnovat. Vi me podsećate na mene kad sam bio mlađi. Nema potrebe da vas vređa to što sam bio privlačan mladić. Grofica Salvi mislila je isto. Njena kćerka misli isto o vama.

Istog trenutka, instinktivno, on me uhvati rukom za mišicu. – Zaista?

– Ah, vi tako čudesno ličite na mene! – rekoh ja, uz osmeh. – To je bilo baš onako kako sam i ja razmišljao. Želeo sam iz petnih žila da joj udovoljim. – On spusti ruku i pogleda nekud, smešeći se, ali s nekakvom primesom nameštene zbunjenosti, od čega mi je splaslo zanimanje za njega. – Ne znate šta ćete sa mnom – nastavih ja. – Ne znate zbog čega bi vam se nepoznata osoba iznebuha obraćala na ovakav način, praveći se da vam čita misli. Nema sumnje da mislite da sam pomalo ćaknut. Možda sam neobičan; ali to nije tako loše kao ovo. Živeo sam na raznim stranama sveta, idući za svojom profesijom, a profesija je vojnička. Bio sam u Indiji, Africi, u Kanadi, i dobar deo života bio sam sâm. To ljude, verujem, prisiljava na neočekivane eksplozije poveravanja. Pre nedelju dana stigao sam u Italiju, u kojoj sam proveo šest meseci kad sam bio vaših godina. Došao sam pravo u Firencu – čeznuo sam

za tim da je ponovo vidim, zbog poznanika. Uvek su se gusto zbijali oko mene. Uzeo sam sebi slobodu da vam ukažem na njih. – Mladić se ćutke nagnu, kao da je odjednom osetio neočekivano poštovanje. Stajao je i na trenutak gledao nekud prema reci i planinama. – Predivno je – rekoh ja.

– Oh, opčinjavajuće je – promrmlja on.

– Tako sam i ja nekad govorio. Ali to vama ne znači ništa.

On me pogleda ponovo. – Naprotiv, voleo bih da čujem.

– U tom slučaju, da se prošetamo. Ako i vi odsedate u ovoj krčmi, onda smo saputnici. Prošetaćemo niz Arno, do Kašine. Ima nekoliko stvari koje bih hteo da vas pitam.

Moj mladi Englez pristade s gotovo zavereničkim poverenjem i tako smo se ceo sat šetali pored reke i kroz senovite aleje te ljupke divljine. I mnogo smo razgovarali: ne samo o meni, nego iznova o celoj mojoj situaciji.

– Jeste li veliki ljubitelj Italije? – upitah ja.

Na trenutak je oklevao. – Čovek to ne može da iskaže.

– Baš tako; ni ja nisam umeo to da iskažem. Pokušavao sam – pokušavao sam da sastavljam stihove. Na temu Italije bio sam krajnje smešan.

– I ja sam smešan – reče moj pratilac.

– Ne, dragi moj dečače – uzvratih ja – nismo mi smešni, mi smo dva veoma razborita, nadmoćna čoveka.

– Prvi put da neko kaže isto kao ja – to je otkrovenje.

– O, dobro se sećam; čovek nikad ne zaboravlja. To je izvesna inicijacija u lepotu.

Najkraće o autoru

Henri Džejms odavno je stekao reputaciju priznatog klasika, majstora istančane psihološke analize, zanimljivog i ironičnog posmatrača i tumača života, umetnika koji iznova i iznova stiže nove poklonike. Ne bez razloga.

„Henri Džejms – to je pisac koji je potreban engleskom čitaocu, zbog toga što je Amerikanac; i potreban je američkom čitaocu zbog toga što je Evropljanin; i nisam siguran u to da li je uopšte dostupan drugim čitaocima...” Tako je godine 1924, o sudbini književnog nasleđa Henrija Džejmsa, pisao T. S. Eliot, verovatno i ne sanjajući koliko je u pravu. Henri Džejms zaista je zapostavljen na drugim jezicima. Moguće je da je tome razlog njegov nenadmašan jezik, njegov uglađen i otmen stil, koji je teško preneti.

Književno nasleđe Henrija Džejmsa i obimno je i raznovrsno, po svom žanrovskom sastavu: on je autor dvadeset dva romana, sto trinaest priča, nekoliko autobiografskih knjiga i memoarske proze, putopisa, kao i petnaest pozorišnih komada. Ali priče i novele zauzimaju posebno važno mesto u njegovom opusu.

Poznato je da je Džejms glavni izvor za svoje priče pronalazio u životu oko sebe. Kao realista, u prozi je uglavnom nastupao kao istraživač i tumač engleskog i američkog načina života, verovatno je i najsuptilniji od pri-

povedača poznog 19. veka. Gotovo ceo njegov opus kratkih priča je prvoklasan, i po stilu i po temama. Tako velikog pripovedača ujedno je teško razumeti i njegovo štivo neizostavno zahteva od čitaoca da se udubi i razmišlja gotovo zajedno s autorom.

U početku, njegov jezik, pa i stil, možda su bili pristupačniji, ali s godinama, postaju istančaniji, osobeniji i gotovo na ivici baroknog.

*

Dnevnik pedesetogodišnjaka pojavio se u Harperovom časopisu za juli 1879. godine. Ovo je jedna od manje poznatih Džejmsovih priča, i za autora veoma neobična po formi: sastavljena je u obliku dnevnika. U pozadini priče je suočavanje sa starenjem i osvrt na život, sećanja i ljubavnu strast iz mladalačkih godina.

Nona Vinsent prvo se pojavila u Engleskom ilustrovanom časopisu za februar/mart 1892. godine. U vreme kad je napisao ovu priču, Henri Džejms uveliko se usredsredio na dramsku formu, pokušavajući da se probije u svetu drame. Njegova nastojanja završila su se fijaskom, ali zato se u sastavljanju ove priče uveliko oslonio na sopstveno iskustvo sa svetom pozorišta. Premda je i *Nona Vinsent* manje poznata priča – a ovog puta još i sa srećnim, gotovo bajkovitim krajem – ona dočarava uvek beskrajno zanimljivog Henrija Džejmsa.

M. M.

Sadržaj

Dnevnik pedesetogodišnjaka	5
Nona Vinsent	53
Milan Miletić: <i>Najkraće o autoru</i>	99